
ORGANIZOVANI PRIVREDNI KRIMINALITET I MJERE PREVENCIJE

Stručni članak

DOI	COBISS.RS-ID	UDK
10.7251/APDN2301259P	138318337	343.352:343.973(497.11)

MSc Milica Pavlović TURKALJ*

* Doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu, advokatski pripravnik u adv. kancelariji Gordana Živković iz Velike Plane, Miloša Velikog br. 84, Velika Plana, e-mail: milicapavlovićturkalj@gmail.com

Apsstrakt: Organizovani kriminalitet spada u jednu od najvećih prijetnji savremenoj civilizaciji sa tendencijom stalnog rasta i sa mogućnošću da ugrozi opstanak čovjeka na svaki način. Ova vrsta kriminaliteta višestruko je opasna po ekonomiju, finansijske i privredne sisteme. Naravno, određenim oblicima borbe na nacionalnom i međunarodnom nivou moguće ga je svesti na niži i podnošljiviji nivo, dok je mogućnost potpunog iskorjenjavanja za sada samo to – mogućnost. U radu je ukratko predstavljen pojam organizovanog kriminaliteta, njegova veza sa privrednim tokovima, organizovani kriminalitet u privredi, pojedina krivična djela koja pripadaju sferi privrednog organizovanog kriminaliteta, kao i mjere prevencije istog. Takođe, ističemo da je organizovani kriminalitet, a naročito onaj koji spada u domen privrednog, veoma ozbiljan, a nedovoljno uočljiv i nepotpuno istražen pojam.

Gljučne riječi: organizovani kriminalitet, organizovani privredni kriminalitet, prevencija organizovanog kriminaliteta u privredi, privredna krivična djela.

Uvodna razmatranja

Na početku treba reći da su privreda i kriminalitet u sprezi od njihovog nastanka i nisu nove društvene pojave, premda su se u formi i intenzitetu mijenjali kroz vrijeme. Organizovani kriminalitet je jedan jako složen društveni fenomen koji nema neku opšteprihvaćenu definiciju, ali bi se najkraće mogao svesti na određene kriminalne vidove kontinuiranog zajedničkog djelovanja više ljudi između kojih postoji hijerarhija i čiji je primarni cilj sticanje dobiti. Privredu bismo mogli definisati kao cjelokupno organizovanu plansku djelatnost ljudi. Sa nastankom prvih privrednih aktivnosti nastao je i kriminalitet, a kasnije i privredna krivična djela. Iako su dakle privredna krivična djela postojala i u ranijim društvenim sistemima, pojam privrednog krivičnog djela ušao je u zakonodavstvo i pravnu teoriju tek u novije vrijeme (Kobe, 1969: 543). Krivična djela protiv privrede su u našem krivičnom zakonodavstvu prvi put sistematizovana u posebnu glavu Krivičnim zakonikom iz 1951. godine. U prilog tome koliko je privredni kriminalitet bitna tema govori i to da su mnoga zakonodavstva u prošlosti, kao na primjer njemačko, pokušavali da stvore jedno novo, autonomno pravo – privredno krivično pravo. Ono što je pogodovalo većem nastanku privrednih krivičnih djela jeste svakako tranzicioni period u kome su se pojavili novi oblici privrednog kriminaliteta. Ekonomska kriza, političke i ekonomske sankcije, siromaštvo, razvoj „sive ekonomije” i slične pojave naročito su odgovarale bržem i većem razvoju stope kriminaliteta, kao i težem otkrivanju i dokazivanju prije svega privrednog kriminaliteta.

Najopštija definicija organizovanog „kriminala” data u čl. 2, st. 1, tač. 34 Zakonika o krivičnom postupku Republike Srbije jeste da je to vršenje krivičnih djela od strane organizovane kriminalne grupe ili njenih pripadnika. Organizovani

kriminalitet definisan je kao vrsta profesionalnog kriminaliteta koji karakteriše postojanje čvrste i fleksibilne, hijerarhijski uspostavljene kriminalne organizacije, sa preciznom podjelom rada i uređenim unutrašnjim odnosima, opredijeljenom za vršenje najtežih kriminalnih djela, uz primjenu metoda podmićivanja, nasilja i sličnih sredstava pri ostvarivanju ekstremne profitabilnosti i političke moći i uticaja (Bošković, 2008: 292). Osnovni cilj jeste sticanje koristi bilo imovinske, bilo neke druge. Organizovani kriminalitet se postavlja kao sistem paralelan državnom sistemu i možemo ga označiti kao udruženje koje djeluje izvan kontrole javnosti i vlasti (Grubač, 2008: 36).

Ono što je karakteristično za privredni kriminalitet jeste da se najčešće kao izvršioци te vrste krivičnih djela javljaju lica koja su zaposlena u privrednim društvima ili su vlasnici istih, stoga se ova vrsta kriminaliteta često naziva i kriminalitet „bijelog okovratnika“ (eng. *white collar crime*). Privredni kriminalitet, a naročito ako je organizovan, što vrlo često jeste, ozbiljno narušava privredni sistem države u kojoj postoji, a najjače pogađa njene vitalne dijelove. U bivšoj Jugoslaviji održano je nekoliko naučnih i stručnih skupova na temu privrednog kriminaliteta, od kojih je najznačajnije Savjetovanje Jugoslovenskog udruženja za krivično pravo i kriminologiju održano u Bledu 1969. godine. I na međunarodnom planu činjeni su pokušaji da se vršenju privrednih krivičnih djela stane na put time što su organizovane međunarodne konferencije posvećene tzv. privrednom krivičnom pravu.¹ Međutim, budući da se radi o takvom obliku kriminaliteta sa takvom sposobnošću prilagođavanja to je praktično do dana današnjeg nemoguće, iako se svaka država trudi da kriminalne grupe drži pod kontrolom u smislu da im ne dozvoljava da, uslovno rečeno, budu jače od nje. Svaka savremena i demokratska država nastoji da putem djelovanja policije i pravosudnih organa kriminalitet svede na neku „podnošljivu“ mjeru, jer organizovani kriminalitet i kriminalno djelovanje predstavljaju kvalifikovanu opasnost za javni red, opštu sigurnost, za pravnu državu, slobodno tržište i legalnost u privrednom i finansijskom poslovanju.

Kriminalitet „bijelog okovratnika“ i organizovani kriminalitet se prema Lariju Siglu (eng. *Larry Siegel*) svrstavaju u istu grupu, s tim što je jedina razlika u tome što se kod kriminaliteta „bijelog okovratnika“ radi o protivpravnoj djelatnosti pojedinca i institucija koji su u biznis ušli da bi profit sticali legitimnim poslovanjem, dok organizovani kriminalitet podrazumijeva nelegalne aktivnosti subjekata čiji je cilj od početka bio dobit pribavljena na nelegitiman način, a zajednička tačka im je nastojanje da naruše principe slobodnog tržišnog poslovanja (Siegel, 1995). Uopšteno posmatrano, ne treba sumnjati da organizovani „kriminal“ vodi porijeklo od kriminala shvaćenog kao alternativa industriji koja se pojavila u propalim državama umjesto nefunkcionalnih državnih institucija, jer te institucije nisu mogle da rješavaju životne probleme stanovništva i nisu mogle da ispunjavaju ciljeve društvene kontrole (Fatić, 2005: 73).

¹ Tako je u Rimu 1953. godine održan VI međunarodni kongres za krivično pravo, a zatim i 1958. godine u Briselu V međunarodni kongres za uporedno pravo.

U Republici Srbiji za pokretanje krivičnog postupka za djela organizovanog kriminaliteta nadležno je Tužilaštvo za organizovani kriminal i u njegovoj je nadležnosti upravljanje predistražnim i istražnim postupkom, dok je otkrivanje organizovanog kriminala u nadležnosti Službe za borbu protiv organizovanog kriminala koja je organizaciona jedinica Uprave kriminalističke policije Ministarstva unutrašnjih poslova. Institucije koje su od značaja i pomoći prilikom otkrivanja i dokazivanja kako organizovanog kriminaliteta pa tako i organizovanog privrednog kriminaliteta jesu i Bezbjednosno-informativna agencija i Vojnobezbjednosna agencija. Njihova uloga je najveća prilikom sprovođenja posebnih dokaznih radnji koje se inače sprovode sa ciljem dokazivanja postojanja kriminalnih aktivnosti, tj. sa krajnjim ciljem podizanja optužnice od strane nadležnog organa protiv učinio- ca krivičnih djela organizovanog kriminaliteta, a u ovom slučaju organizovanog privrednog kriminaliteta.

Sastavne komponente privrednog kriminaliteta

Privredni kriminalitet predstavlja društveno negativnu pojavu o kojoj se u posljednjih nekoliko decenija dosta toga polemisalo, kako od strane naučnika koji se bave problematikom privrednog kriminaliteta, tako i od strane praktičara koji rade na njegovom suzbijanju i sprečavanju, ali još uvijek ne postoji jedna opšterih- vaćena definicija ovog vida kriminalnog ispoljavanja (Nicević i Ivanović, 2012: 89). Naime, riječ je o složenom kriminološkom fenomenu koji je nastao u savremenom društvu sa razvojem privrede i tržišta, a koji se odlikuje izraženom difuznošću odgovornosti i viktimizacije, slabom uočljivošću za organe formalne i neformalne socijalne kontrole, tj. značajnim poteškoćama u otkrivanju učinio- ca i djela koja se prema važećim krivičnopravnim propisima svrstavaju u krivična djela protiv privrede (Walklate, 2016: 102). Privredni kriminalitet je skup kriminalnih aktivnosti propisanih ne samo Krivičnim zakonikom i sporednim zakonodavstvom, već i građanskim i administrativnim propisima, a koje se vrše u privrednom poslovanju i koje su upravljene protiv privrede i ugrožavaju povjerenje društva u pravičnost i efikasnost privrednog sistema (Stevanović i Cvetković, 2019: 58), tj. privredni kriminalitet jeste skup svih onih nedozvoljenih ponašanja kojima se napada privredni sistem, bez obzira na to od koga dolazi taj napad, od službenih lica, privrednih organizacija ili pak, od lica van privredne organizacije koja na posredan ili neposredan način atakuju na privredni sistem (Milutinović, 1957: 147). Vrsta delinkvencije i tipologija kriminalnih pojava uslovljena je povredama propisa u privrednom i finansijskom poslovanju naziva se privrednim kriminalitetom (Bošković i Marković, 2015: 209). S obzirom na to da privredni kriminalitet može biti i u formi organizovanog kriminaliteta (s tim što napominjemo da krivična djela privrednog kriminaliteta mogu da se vrše i na „običan“ način), pored obilježja koja su zajednička sa klasičnim organizovanim kriminalitetom, on ima i neka svoja obilježja, tj. sastavne dijelove. Ta obilježja su: svojstvo izvršioca krivičnih djela protiv privrede, oblik krivice, motive izvršenja pomenutih krivičnih djela, ekonomski

efekat, tamna brojka kriminaliteta, kontinuiranost, prikrivenost i promjenljivost.

U pogledu izvršioca krivičnih djela koja spadaju u domen privrednog kriminaliteta kod krivičnih djela protiv privrede najčešće je to odgovorno lice u privrednom društvu kao subjektu poslovanja, a ređe preduzetnik, te su zato u Krivičnom zakoniku Republike Srbije ova krivična djela i definisana kao *delicta propria*. Međutim, ako uzmemo u obzir da je pojam privrednog kriminaliteta širi od pojma krivičnih djela protiv privrede i da obuhvata i neka tipična krivična djela protiv imovine, ali i ona protiv službene dužnosti, onda se kao izvršiocu mogu pojaviti kako svako lice, tako i službeno lice. Kada govorimo o obliku krivice kod krivičnih djela koja spadaju u domen privrednog kriminaliteta možemo prije svega govoriti o umišljaju i to najprije direktnom (mada ne možemo izostaviti i eventualni umišljaj), te bismo mogli skoro u potpunosti isključiti nehat kao oblik krivice, budući da se radi o organizovanom i planskom djelanju.

Što se motiva tiče, izrazito je naglašeno koristoljublje. Korist može biti pribavljena kako za sebe tako i za privredno društvo u kome se obavlja privredna djelatnost, pa čak i za neki drugi subjekat. Takođe, ranije je vršenjem krivičnih djela privrednog kriminaliteta bila pogođena samo društvena svojina, ali pošto društvena svojina kao oblik svojine više i ne postoji u svom izvornom obliku usljed tranzicije, krivična djela privrednog kriminaliteta jednako ugrožavaju sve oblike imovine. Pored toga, vršenjem krivičnih djela protiv privrede od strane odgovornog lica u privrednom društvu ili nekom drugom subjektu privrednog poslovanja, može nastati korist, ali i šteta na račun tog pravnog lica. Ekonomski efekat kao faktička posljedica privrednog kriminaliteta postoji dakle u tri oblika: 1) šteta, 2) korist i 3) kombinovani efekat – kada u određenoj srazmjeri ista kriminalna aktivnost prouzrokuje kako štetu, tako i korist (Škulić, 2015: 336).

Tamna brojka kriminaliteta odnosi se na to da veliki broj ove vrste krivičnih djela ostaje neopažen, mogli bismo reći „ispod radara“, što iz razloga što su izvršiocu krivičnih djela uigrani u vršenju istih, što iz razloga što su organi nadležni za otkrivanje i gonjenje krivičnih djela iz sfere privrednog kriminaliteta neefikasni, a to se naročito odnosi na države koje su u procesu institucionalne zamjene društvenoekonomskog sistema.² Kontinuiranost je takođe jedno od zajedničkih obilježja organizovanog i privrednog kriminaliteta, što znači da se krivična djela vrše u dužem periodu. Izvršiocu krivičnih djela privrednog kriminaliteta su, kao što je već rečeno, uigrani tim i često do otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela koja oni vrše ne dolazi iz razloga što su izuzetno oprezni, a i vrlo često postoji hijerarhijska ustrojenost, te do razotkrivanja njihovih aktivnosti dolazi tek kada jedna od „glavnijih“ karika napusti svoju poziciju iz bilo kog razloga.

² Mnogi povezuju jasnije uočavanje opasnosti od organizovanog kriminaliteta, pa tako i privrednog, sa ubistvom dr Zorana Đinđića 12. marta 2003. godine iz razloga što se njegovo ubistvo poklapa sa momentom najavljanja rata organizovanom kriminalu. Naime, on je tada kao predsjednik Vlade počeo da radi na pripremi zakona za krivično gonjenje i suđenje organizatorima i članovima kriminalnih udruženja. Vid. Grubač, M. (2009). Organizovani kriminal u Srbiji. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, vol. 46(4), 704.

Prikrivenost i promjenljivost kao obilježja privrednog kriminaliteta uočljiva su u onim situacijama kada se, da bi se prikrila kriminalna aktivnost, prepravljaju dokumenti, objavljuju lažni tenderi, sastavljaju fiktivni platni spiskovi itd. Često se dešava da učinioci promijene *modus operandi* i da svoje djelovanje u privrednoj sferi iskombinuju sa nekim drugim vidom kriminalnih aktivnosti (kompjuterskim kriminalitetom, korupcijom ili nekim klasičnim krivičnim djelima protiv imovine). S obzirom na izneseno, privredni kriminalitet pa tako i onaj koji je organizovan, ima puno pojava oblika kao što su: privredni kriminalitet u oblasti prometa roba i usluga (spoljnotrgovinski i unutrašnji promet roba i usluga); privredni kriminalitet u postupku svojinske transformacije; u oblasti industrije i građevinarstva; bankarskog i deviznog poslovanja; raspolaganja gotovim novcem i kreditnoj politici itd.

Najčešća krivična djela organizovanog privrednog kriminaliteta

Krivična djela protiv privrede predviđena su Krivičnim zakonikom Republike Srbije, ali se određena krivična djela mogu naći i u sporednom zakonodavstvu, iako je zakonodavac težio da broj krivičnih djela koja se nalaze u sporednom zakonodavstvu svede na minimum. Međutim, sporedno krivično zakonodavstvo je, uprkos intencijama ka smanjenju njegovog obima, i dalje izuzetno široko (Tur-anjanin, 2017: 203; Turanjanin, 2022) i kako kod nas, tako i u stranom zakonodavstvu, pretežno predviđa krivična djela upravo u različitim oblastima privrede. S obzirom na to navešćemo krivična djela koja se najčešće pojavljuju kao krivična djela organizovanog privrednog kriminaliteta.

Poreska utaja. Poresku utaju čini onaj ko u namjeri da on ili drugo lice potpuno ili djelimično izbjegne plaćanje poreza, doprinosa ili drugih propisanih dažbina, daje lažne podatke o stečenim prihodima, o predmetima ili drugim činjenicama koje su od uticaja za utvrđivanje ovakvih obaveza ili ko u istoj namjeri, u slučaju obavezne prijave, ne prijavi stečeni prihod, odnosno predmete ili druge činjenice koje su od uticaja na utvrđivanje ovakvih obaveza ili ko u istoj namjeri na drugi način prikriva podatke koji se odnose na utvrđivanje navedenih obaveza, a iznos obaveze čije se plaćanje izbjegava prelazi milion dinara. Naime, izbjegavanjem zakonske obaveze plaćanja određenog novčanog iznosa u korist države nanosi se šteta društvenim interesima, ugrožavaju se fondovi i ustanove socijalne zaštite, odnosno funkcionisanje svih budžetskih institucija i poslova (Jovašević, 2017: 121). Prvi i drugi teži oblik kvalifikovani su visinom fiskalne obaveze čije se plaćanje izbjegava nekom od alternativno propisanih radnji izvršenja osnovnog oblika, stoga prvi teži oblik postoji kada iznos čije se plaćanje izbjegava prelazi pet miliona dinara, a drugi kada je taj iznos veći od petnaest miliona dinara. Prema ranijem rješenju Krivičnog zakonika objektivni uslov inkriminacije koji se odnosi na visinu fiskalne obaveze čije se plaćanje izbjegava bio je znatno niži, ali je novijim rješenjem to izmijenjeno.

Pranje novca. Pranje novca se sastoji u plasiranju nelegalno stečenog novčanog

kapitala koji se nalazi van zakonskog prometa u legalne finansijske tokove, zahvaljujući čemu se, s jedne strane omogućava njegovo korišćenje, a s druge strane time se otežava dokazivanje kriminalne aktivnosti iz koje je proizašao „priljav“ novac (Aleksić i Škulić, 2013: 345-346). Vrlo često se događa da je predmet pranja novca baš proistekao iz privrednih aktivnosti. Smatra se da je uspješno suzbijanje pranja novca jedan od osnovnih uslova za povećanje stepena uspješnosti u suprotstavljanju organizovanom kriminalitetu (Hertweck, 1996). Malobrojne su države u kojima se ne provjerava porijeklo novca koji se ulaže, pa one predstavljaju „raj na zemlji“ za osnivanje preduzeća u inostranstvu koje pruža poslovne i ekonomske prednosti u odnosu na lokalno preduzeće (eng. *off shore company*) preko kojih se i pere novac. Naravno, u tim aktivnostima mora da učestvuje veliki broj ljudi, a upravo se njihovo učestvovanje i zasniva na položaju koji oni zauzimaju kako u privrednim društvima, tako i u institucijama kroz koje se novac pere. Krivično djelo pranja novca u našem Krivičnom zakoniku ima šest oblika. Prvi i osnovni oblik čini onaj ko izvrši konverziju ili prenos imovine, sa znanjem da ta imovina potiče od kriminalne djelatnosti, u namjeri da se prikrije ili lažno prikaže nezakonito porijeklo imovine, ili prikrije ili lažno prikaže činjenice o imovini sa znanjem da ta imovina potiče od kriminalne djelatnosti, ili stekne, drži ili koristi imovinu sa znanjem, u trenutku prijema, da ta imovina potiče od kriminalne djelatnosti. Prvi teži oblik kvalifikovan je iznosom novca ili imovine, te je potrebno da ta vrijednost prelazi iznos od milion i petsto hiljada dinara, dok je kod drugog težeg oblika neophodno da je osnovni ili prvi teži oblik izvršen od strane grupe.³ Prvi lakši oblik postoji kada se osnovni oblik ili prvi teži oblik učini u odnosu na imovinu koju je učinilac sam pribavio izvršenjem krivičnog djela. Drugi lakši oblik postoji onda kada je osnovni ili prvi teži oblik učinjen iz nehata. Poseban oblik postoji kada se osnovni oblik, prvi teži oblik ili nehatni oblik učini od strane odgovornog lica u pravnom licu, ali samo ako je to lice znalo, odnosno moglo i bilo dužno da zna da novac ili imovina predstavljaju prihod ostvaren kriminalnom djelatnošću. Novac i imovina stečena izvršenjem krivičnog djela pranja novca, oduzeće se.

Krijumčarenje. Osnovni oblik krijumčarenja čini ono lice koje se bavi prenošenjem robe preko carinske linije izbjegavajući mjere carinskog nadzora ili ko izbjegavajući mjere carinskog nadzora prenese robu preko carinske linije naoružan, u grupi ili uz upotrebu sile ili prijetnje. Teži oblik čini onaj ko se bavi prodajom, rasturanjem ili prikrivanjem neocarinjene robe ili organizuje mrežu preprodavaca ili posrednika za rasturanje takve robe. Krivičnim zakonikom predviđeno je da će se roba koja je predmet osnovnog i težeg oblika krijumčarenja oduzeti. Takođe, prevozno ili drugo sredstvo čija su tajna ili skrovića mjesta iskorišćena za prenos robe koja je predmet osnovnog oblika krivičnog djela krijumčarenje ili je namijenjeno za izvršenje tih krivičnih djela oduzeće se ako je vlasnik ili korisnik vozila to znao ili je mogao i bio dužan da zna. Nije zgoreg napomenuti da je ovo krivično

³ Zakonodavac je kod drugog težeg oblika upotrebio izraz grupa, a ne organizovana kriminalna grupa.

djelo, uz određene modifikacije preuzeto iz Carinskog zakona. Krijumčarenje je u bivšoj Jugoslaviji bila vrlo česta pojava, te je tada i razvijen sistem za šverc cigareta. Pored cigareta krijumčarene su i razne tkanine, kafa, alkohol i dr. (SFRJ je švercovala cigarete, kafu, zlato, drago kamenje, 2016).

Falsifikovanje novca. Falsifikovanje novca jeste još jedno od tipičnih krivičnih djela organizovanog privrednog kriminaliteta. Falsifikovanje novca, tj. osnovni oblik krivičnog djela falsifikovanja novca čini onaj ko napravi lažan novac u namjeri da ga stavi u opticaj kao pravi ili ko u istoj namjeri preinači pravi novac. Radnja izvršenja je alternativno propisana. Lakši oblik čini onaj ko pribavlja lažan novac u namjeri da ga stavi u opticaj kao pravi ili ko lažan novac stavi u opticaj. Teži oblik postoji onda kada je osnovnim ili težim oblikom napravljen, preinačen, stavljen u promet ili pribavljen lažan novac u iznosu koji prelazi milion i petsto hiljada dinara, odnosno odgovarajući iznos u stranom novcu. Privilegovani oblik čini onaj ko lažni novac koji je primio kao pravi, pa saznajući da je lažan, stavi u opticaj ili ko zna da je načinjen lažan novac stavljen u opticaj pa to ne prijavi. Lažni novac će se oduzeti. U Srbiji su česti slučajevi falsifikovanja evra.

Poreska utaja i pranje novca su krivična djela koja se često vrše u isto vrijeme od strane istih učinilaca, dok je krijumčarenje najčešće povezano sa krivičnim djelima prikrivanje i falsifikovanje isprava. Tako su, na primjer, sredinom 2021. godine pripadnici Uprave kriminalističke policije u saradnji sa Tužilaštvom za organizovani kriminal i Poreskom policijom uhapsili osam osoba koje su osumnjičene da su kao članovi organizovane kriminalne grupe izvršili više krivičnih djela, između ostalih i krivično djelo pranja novca, kao i još jedno lice koje se goni za krivično djelo poreske utaje (Otkrivena organizovana grupa za utaju poreza i pranje novca, uhapšeno osam osoba, 2021). Svaka od ovih osoba vlasnik je ili je odgovorno lice određenih privrednih društava preko kojih su i izvršavana pomenuta krivična djela. Krijumčarenje je, kao što smo ranije napomenuli, bio vrlo unosan posao u bivšoj Jugoslaviji, te nam je tipičan primjer firma „Generaleksport“ koja je osnovana sa ciljem da se pod njenim okriljem vrši šverc raznoraznih proizvoda. Isto tako, javnosti je poznata operativna akcija tadašnje Uprave za organizovani kriminal pod kodnim nazivom „Mreža“ koja se završila 2003. godine i koja je rezultirala obimnim izvještajem o švercu cigareta, putevima novca, bankovnim računima, fiktivnim kompanijama preko kojih se novac prao i bankama kroz koje je novac prolazio, kao i o učiniocima i saučesnicima različitih krivičnih djela organizovanog privrednog kriminaliteta. Naime, u svakom od navedenih slučajeva postoje indicije, ako ne i dokazi, o povezanosti u to vrijeme aktuelne vladajuće političke strukture sa izvršiocima krivičnih djela organizovanog privrednog kriminaliteta. Takođe, slučaj dobro poznate Dafine Milanović vlasnice „Dafiment banke“, koje je svoje poslovanje zanimala na principu piramidalne štednje, ostao je bez sudskog epiloga budući da je imenovana preminula dok se vodio postupak protiv nje zbog krivičnog djela prevare. Nerijetki su novinski naslovi u kojima se navodi da se država uspješno „obračunala“ sa određenom organizovanom kriminalnom grupom, s tim što se broj takvih naslova povećava što su bliži neki novi izbori (parlamentarni

ili predsjednički), što govori u prilog tome da je građanstvu potrebno da vjeruje da na državnom nivou postoji zainteresovanost za obezbjeđivanjem sigurnosti građana koja se ostvaruje upravo kroz borbu protiv organizovanog kriminaliteta, između ostalog i privrednog.

Odnos krivičnih djela protiv službene dužnosti i krivičnih djela protiv privrede

Iako smo kao najčešća krivična djela organizovanog privrednog kriminaliteta naveli krivična djela protiv privrede, nikako ne smijemo zapostaviti ni krivična djela protiv službene dužnosti koja su sadržana u glavi 33 Krivičnog zakonika Republike Srbije u koja spadaju: zloupotreba službenog položaja (čl. 359); kršenje zakona od strane sudije, javnog tužioca i njegovog zamjenika (čl. 360); nesavjestan rad u službi (čl. 361); protivzakonita naplata i isplata (čl. 362); nenamjensko korišćenje budžetskih sredstava (čl. 362a); prevara u službi (čl. 363); pronevjera (čl. 364); posluga (čl. 365); trgovina uticajem (čl. 366); primanje mita (čl. 367); davanje mita (čl. 368) i odavanje službene tajne (čl. 369). Većina ovih krivičnih djela je koruptivne prirode, a korupcija je pošast protiv koje se gotovo čitav svijet bori i koja je prilično zastupljena u svim sferama društva, a ponajviše u privrednim tokovima. Naime, krivična djela protiv službene dužnosti predstavljaju različite oblike i vrste zloupotrebe službenog položaja i javnih ovlašćenja u vršenju službene dužnosti koje su upravo učinjene od strane službenih lica⁴ kao nosilaca tih ovlašćenja (Đurđić i Jovašević, 2007: 99). Pojava zloupotreba, samovlašća i korumpiranosti državnih organa i njihovih službenika može se protumačiti kao izdaja javnog povjerenja i ima za posljedicu narušavanje njihovog ugleda, a ponekad i autoriteta cijele vlasti, te u vezi toga službena lica vrlo često donose odluke, ne u skladu s potrebama građana, već zarad sopstvenog interesa (Golubović, 2017: 30) ili interesa nekog trećeg lica. Ovakve pojave nisu samo relikv prošlosti, već su one, na žalost, karakteristične i za naše današnje društveno uređenje (Jovašević, 2008).

Dakle, cilj učinilaca ove vrste krivičnih djela nije da povrijede ili ugroze službenu dužnost koju vrše, već da na taj način nanesu štetu drugom licu (imovinskog ili neimovinskog karaktera) ili da teže povrijede pravo nekog drugog fizičkog ili pravnog lica (Novoselec, 2002) ili da pribave imovinsku korist sebi ili drugom fizičkom ili pravnom licu, a istovremeno se ovim krivičnim djelima povređuju ili ugrožavaju i druge društvene vrijednosti kao što su sloboda i prava čovjeka i građanina,

⁴ Članom 112, st. 1, tač. 3 definisano je ko se smatra službenim licem, pa tako službeno lice je: 1) lice koje u državnom organu vrši službene dužnosti; 2) izabrano, imenovano ili postavljeno lice u državnom organu, organu lokalne samouprave ili lice koje stalno ili povremeno vrši službene dužnosti ili službene funkcije u tim organima; 3) javni bilježnik, javni izvršitelj i arbitar, kao i lice u ustanovi, preduzeću ili drugom subjektu, kojem je povjereno vršenje javnih ovlašćenja, koje odlučuje o pravima, obavezama ili interesima fizičkih ili pravnih lica ili o javnom interesu; 4) službenim licem smatra se i lice kojem je faktički povjereno vršenje pojedinih službenih dužnosti ili poslova; 5) vojno lice.

imovina, privreda i slično (Radovanović i Đorđević, 1975: 370-371). Sa tim u vezi, jasno je da je nekada nemoguće odvojiti krivična djela protiv privrede od krivičnih djela protiv službene dužnosti⁵ iz razloga što se vrlo često ova krivična djela vrše zajedno jer je nezamislivo da se na primjer „opere“ novac preko privrednog društva koje je u državnom vlasništvu, a da recimo direktor tog društva ili rukovodilac finansijske službe to nisu znali. Vjerujemo da stopa organizovanog kriminala ne bi bila tako zapanjujuće visoka da učinioci tih krivičnih djela nemaju adekvatnu zaštitu od strane sudija, javnih tužilaca, od strane državnih činovnika poreske uprave, policije, poslanika, ministara i drugih nosilaca javnih ovlašćenja koji kršeći poverena im ovlašćenja upravo nanose štetu državi i njenim građanima radi ostvarenja ličnih ciljeva, uzgred ne mareći što tim ponašanjem čine povredu krivično-pravne norme.

Pored toga, izvršena je dioba krivičnog djela zloupotreba službenog položaja i iz njega je derivirano krivično djelo zloupotreba položaja odgovornog lica, koje je uvedeno kao posebno krivično djelo izmjenama Krivičnog zakonika iz 2012. godine. Krivično djelo zloupotreba službenog položaja bilo je prilično široko postavljeno i ono se sastojalo u iskorišćavanju službenog položaja ili ovlašćenja, prekoračenju granica službenog ovlašćenja ili u nevršenju službene dužnosti od strane službenog ili odgovornog lica čime se sebi ili drugom fizičkom ili pravnom licu pribavi kakva korist ili se drugome nanese kakva šteta ili se teže povrijedi pravo drugog (Jovašević, 2014), a sada je zapravo isto, samo što u zakonskom opisu ne sadrži odgovorno lice. Krivično djelo zloupotreba položaja odgovornog lica zadržalo je kontinuitet sa krivičnim djelom zloupotreba službenog položaja iz koga je proisteklo. Krivično djelo zloupotrebe položaja odgovornog lica čini odgovorno lice koje iskorišćavanjem svog položaja ili ovlašćenja, prekoračenjem granica svog ovlašćenja ili nevršenjem svoje dužnosti pribavi sebi ili drugom fizičkom ili pravnom licu protivpravnu imovinsku korist ili drugom nanese imovinsku štetu, ukoliko time nisu ostvarena obilježja nekog drugog krivičnog djela. Razdvajanje krivičnog djela zloupotreba službenog položaja na dva krivična djela učinjeno je na zahtjev Evropske unije, a zakonodavac je to pravdao time što, iako na prvi pogled veoma slična krivična djela, imaju različite zaštitne objekte (službena dužnost, tj. služba i neometano funkcionisanje privrednog sistema). Ovo bi trebalo da dovede do efikasnijeg procesuiranja učinilaca krivičnih djela organizovanog kriminaliteta učinjenog u privredi, ali bi isto tako moglo da vodi povećanoj arbitrarnosti javnih tužilaca i sudija i u neku ruku pravnoj nesigurnosti, baš iz razloga što su navedena krivična djela i dalje preširoko postavljena.

⁵ Veliki broj autora u krivična djela protiv privrede ubraja i određena krivična djela protiv službene dužnosti. Vid. Dragojlović, J. & Grujić, G. (2018). Krivično djelo zloupotrebe položaja odgovornog lica. *PRAVO – teorija i praksa*, vol. (4) 6, 32.

Učestalost pojave organizovanog privrednog kriminaliteta u Republici Srbiji

U posljednje dvije decenije je, sudeći po istraživanjima koja su se sprovodila, ozbiljnije shvaćena pojava organizovanog kriminaliteta, a naročito onog koji se događa u privredi. U korist ovome govore postupci koji su vođeni pred našim sudovima, od kojih je dio okončan, a jedan dio nažalost nije. Neki od važnijih slučajeva koji su pokrenuli lavinu jesu predmeti duvanska mafija (Dimitrijević, 2009), stečajna mafija, drumska mafija (Dimitrijević, 2008a), carinska mafija, predmet Kertes i predmeti JKP „Gradska čistoća“ i Zemunski klan (Dimitrijević, 2008b: 15-17; Dimitrijević, 2008c). CARPO izvještaj Savjeta Evrope o organizovanom kriminalu za Jugoistočnu Evropu za 2006. godinu (Savjet Evrope/Evropska komisija, 2006) sadrži neke podatke koji su za nas značajni u pogledu broja izvršenja krivičnih djela koja spadaju u oblast organizovanog privrednog kriminaliteta. Prema mišljenju Savjeta Evrope, privredni kriminalitet „ima negativno dejstvo mimo pojedinačnih žrtava i materijalne štete po tome što utiče na veliki broj osoba, društvo i državu u cjelini; on šteti funkcionisanju nacionalne ili međunarodne privrede i izaziva gubitak vjere i povjerenja u ekonomski sistem“ (Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju [OEBS], 2006). Zatim, još jedno ozbiljnije, produbljeno i sistematsko istraživanje organizovanog kriminaliteta (*Countering Organized Crime and Corruption within the strengthen of the rule of law in Serbia and Montenegro*) otpočeto je u Srbiji 2007. godine u beogradskom Institutu za uporedno pravo.

S obzirom na navedeno, dolazimo do saznanja da su poreske i carinske prevare glavne kriminalne aktivnosti, zatim se tu ubrajaju i prevare u bankarskom sektoru, prevare u vezi procesa privatizacije, a onda i privredni kriminalitet generalno. U okviru navedenih oblasti najviše je krivičnih djela krijumčarenja, prevare, pranja novca i falsifikovanje novca, ali je bilo i slučajeva zloupotrebe službene dužnosti kao krivičnog djela organizovanog privrednog kriminaliteta. Veze između privrednog i organizovanog kriminaliteta zasnivaju se na korupciji, kako na višem tako i na nižem nivou. Nerijetko se osnivaju „nedostupna“ privredna društva – ona koja su registrovana na nepostojećoj adresi ili koriste lažna dokumenta o registraciji, ali i „paralelna“ privredna društva – ona koja koriste kopije dokumenata o registraciji sa promjenjenim imenima vlasnika, pa te kopije koriste za otvaranje novih bankovnih računa koji se teško otkrivaju.

Prema Globalnom indeksu organizovanog kriminala za 2020. godinu, dvogodišnjem istraživanju sprovedenom od strane međunarodne nevladine organizacije „Globalna inicijativa protiv transnacionalnog organizovanog kriminala“ (eng. *Global Initiative against Transnational Organized Crime*), Srbija je zauzela 33. mjesto sa ukupnim indeksom 6,21 (Global Initiative against Transnational Organized Crime, 2021: 151), što je čini prvom od evropskih država između 193 zemlje članice UN (Srbija, poslije Rusije, prednjači u Evropi po prisustvu organizovanog kriminala, 2021). Koliki je procenat organizovanog privrednog kriminaliteta u ovom broju možemo samo da nagađamo, pošto nije dalje precizirano. Međutim, navodi se da

grupe kriminalnog tipa imaju značajnu zaštitu od strane političkih ličnosti i tužilaca u Srbiji, te se ukazuje na to da kod nas postoji jaka veza između „kriminalnih aktera“ i političara (Srbija na 33. mjestu u svijetu po zastupljenosti organizovanog kriminala, 2022). Ono što je interesantno jeste da na primjer cvjećara, građevinska firma ili frizerski salon kao oblici poslovanja mogu da budu upleteni u kriminalne radnje, tj. mogu biti korišćene kao paravan za obavljanje kriminalnih aktivnosti.

Mjere prevencije

Privreda je takva oblast da su posljedice vršenja krivičnih djela u istoj prilično vidljive (oshetne) i osim što se ogledaju u sticanju imovinske koristi od strane učinilaca krivičnih djela i šteti koja trpe fizička i pravna lica, one su zapravo mnogo teže i dalekosežnije. Vršanjem krivičnih djela koja spadaju u sferu organizovanog privrednog kriminaliteta ugrožava se tržišna ekonomija, utiče se na smanjenje bruto domaćeg proizvoda, povećava se zaduženost države, dolazi do ugrožavanja demokratskih institucija, stvara se nepovjerenje građana prema vlasti i državnim organima, dolazi do razaranja moralnih vrijednosti društva itd. Ako uzmemo u obzir da je borba protiv organizovanog kriminaliteta teška, složena i da prilično dugo traje, onda možemo reći da postoje dvije vrste mjera kojima se država u toj borbi služi, a to su: 1) represivne i 2) preventivne.

Represivne mjere odnose se na donošenje odgovarajućeg krivičnog materijalnog zakonodavstva, donošenje odgovarajućeg krivičnog procesnog zakonodavstva i naročito zakonodavstva o posebnoj organizaciji organa krivičnog gonjenja ove izrazito opasne vrste kriminaliteta kao što je organizovani kriminalitet. Preventivnim mjerama nastoji se uticati na uzrok nastanka kriminaliteta – zašto dolazi do vršenja krivičnih djela organizovanog (privrednog) kriminaliteta? Prije svega neophodno je ograničiti mogućnost širenja organizovanog kriminaliteta, a naročito privrednog, a da bi se uspjelo u tome smatramo da se primarno treba bazirati na jačanju društvenog morala i zakonitosti. Ipak, vjerujemo da bi od najvećeg značaja za borbu protiv organizovanog kriminaliteta, sa akcentom na organizovanom privrednom kriminalitetu, bile one mjere koje bi se odnosile na jačanje ekonomske i socijalne politike, a pod tim najprije podrazumijevamo smanjenje stope nezaposlenosti i povećanje plata. Preventiva podrazumijeva kontrolu državnih službenika, kontrolu poslovnih knjiga privrednih društava, naročito finansijskih, specijalizovano obučavanje organa nadležnih za otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela koja spadaju u domen organizovanog kriminaliteta uopšteno govoreći itd. Osim toga, možda i najvažnija primjedba na račun preventivnog djelovanja u borbi protiv organizovanog privrednog kriminaliteta, jeste to da je nužno: povećati transparentnost rada državnih organa i drugih institucija koje su nosioci javnih ovlašćenja i uključiti građane u procese donošenja odluka na lokalnom nivou. Naime, od suštinske važnosti za svaku državu jeste da njeni građani imaju povjerenja u nju, a neće ga imati ukoliko se važne odluke donose iza zatvorenih vrata, zbog toga što kada javnost nije uključena otvaraju se vrata raznim malverzacijama, naročito

kada su u pitanju javne nabavke, izdavanje građevinskih dozvola, koncesije, tenderi, licitacije... Zatim, Srbija treba u budućnosti da poveća svoje napore da obezbijedi usklađenost sa zahtjevima EU u oblasti policijske saradnje i borbe protiv organizovanog kriminala (Turanjanin, 2019: 13). Strategija koja bi se primjenila radi preventive ovog opasnog vida kriminaliteta morala bi biti vrlo dobro osmišljena i morala bi pokriti veliki dio načina izvršenja krivičnih djela koja spadaju u krivična djela organizovanog privrednog kriminaliteta. Stoga preventivna strategija postavlja velike zahtjeve, što dalje implicira da je potrebna saradnja sa licima koja imaju ugled, vlast i moć u državi bi se što bolje „izašlo na kraj“ sa izvršiocima ove vrste krivičnih djela. Sve što bi navedenom strategijom trebalo postići moralo bi biti u skladu sa ljudskim pravima i efikasnim funkcionisanjem državnih institucija.

U skladu sa svime navedenim je i bila donijeta Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala koja je prestala da se primjenjuje danom stupanja na snagu Odluke o prestanku primjene pojedinih dokumenata javnih politika. Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala trebala je da dovede do primjene i razvijanja preventivnog i represivnog djelovanja i oduzimanja imovine proistekle iz krivičnih djela. Vizija je zasnovana na društvu sa najrazvijenijim sistemom i najboljim rezultatima u borbi protiv organizovanog kriminala u regionu, sa težnjom ka njegovom potpunom eliminisanju. Vrijednosti na kojima se temelji Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala odnosile su se na poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, na profesionalizaciji državnih službenika, na partnerstvu sa zajednicom, na poštovanju nacionalnih i međunarodnih standarda, na transparentnosti rada, saglasnosti ličnih i grupnih interesa sa organizacionim i na prihvatanju individualnih odgovornosti i posvećenosti poslu. Ciljevi donošenja Nacionalne strategije za borbu protiv organizovanog kriminala odnosili su se na razvijanje proaktivnog pristupa u borbi protiv organizovanog kriminaliteta, na povećanje efikasnosti u borbi protiv istog, harmonizaciju nacionalnog zakonodavstva sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti, na jačanje kapaciteta svih državnih organa koji učestvuju u borbi protiv organizovanog kriminaliteta i na jačanje saradnje na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, kao i na jačanje saradnje između državnih organa, privatnog sektora i civilnog društva. Takođe, data je definicija organizovanog kriminaliteta, kao i njegovi pojavni oblici. Naglašena je neophodnost borbe protiv jednog dijela krivičnih djela protiv privrede i to su upravo ona krivična djela o kojima je već pisano (pranje novca, krijumčarenje, falsifikovanje novca). Pored tog posebna pažnja posvećena je krivičnim djelima sa elementima nasilja, trgovini narkoticima, korupciji, zloupotrebi službenog položaja i visokotehnoškom kriminalu. Ukazano je na povezanost organizovanih kriminalnih grupa u Srbiji sa onima u regionu. Dat je normativno-pravni i institucionalni okvir borbe protiv organizovanog kriminaliteta, pa tako i organizovanog privrednog kriminaliteta o čemu će biti više riječi kasnije. Mjere prevencije protiv organizovanog kriminaliteta, pa tako i onog koji se odnosi na privredu, svode se na normativno-pravne, institucionalne, na jačanje kapaciteta države u ovoj značajnoj borbi i na učešće javnosti i medija prilikom promovisanja

rezultata borbe protiv organizovanog kriminaliteta. Na kraju je donijet Zaključak o usvajanju Akcionog plana za sprovođenje Nacionalne strategije za borbu protiv organizovanog kriminala: 81/2009-51. Na osnovu pomenute Odluke o prestanku primjene pojedinih dokumenata javnih politika prestala je da se primjenjuje navedena Strategija zajedno sa Akcionim planom.

Osnovni krivičnopravni aspekti reagovanja na organizovani privredni kriminalitet

Legislativa. Privredni kriminalitet u našoj državi karakterišu složena krivična djela, posebno u oblastima finansija, računovodstva, bankarstva, spoljne trgovine, kao i u procesu privatizacije, stoga je velikim brojem propisa regulisana ova kompleksna oblast. Nadležnost, ovlašćenja i postupanje svih državnih organa koji učestvuju u borbi protiv organizovanog kriminaliteta uređuje više zakona, od kojih su u borbi protiv organizovanog privrednog kriminaliteta najvažniji: Krivični zakonik; Zakonik o krivičnom postupku; Zakon o policiji; Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije; Zakon o osnovama uređenja službi bezbjednosti Republike Srbije; Zakon o Vojnobezbjednosnoj agenciji i Vojnoobavještajnoj agenciji; Zakon o Bezbjednosno-informativnoj agenciji; Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog djela; Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična djela; Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku; Carinski zakon; Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma; Zakon o poreskom postupku i poreskoj administraciji; Zakon o sprečavanju korupcije i drugi. Bitno je reći da su navedeni zakoni u skladu sa međunarodnim konvencijama, bilateralnim i multilateralnim ugovorima, od kojih je najznačajnija Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala sa dopunskim protokolima.

Subjekti i organi suzbijanja organizovanog privrednog kriminaliteta. Na međunarodnom planu su, kada govorimo o suzbijanju organizovanog kriminaliteta, od značaja određeni krivičnoprocesni mehanizmi, a tu prije svega mislimo na pojedine organe i organizacije. Najznačajnija organizacija na međunarodnom nivou jeste svakako Međunarodna organizacija kriminalističke policije (INTERPOL) koja djeluje na globalnom nivou, a zatim i pojedini organi i organizacije koje su oformljene na nivou Evropske unije⁶ (što je za nas značajno zbog međunarodne saradnje prilikom otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela organizovanog kriminaliteta u koji spada i privredni). Na nacionalnom nivou je na osnovu Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije propisano koji su organi nadležni za postupanje u tim predmetima. Ovim Zakonom su kao nadležni državni organi za postupanje u predmetima krivičnih djela organizovanog kriminala, terorizma i korupcije predviđeni: Tužilaštvo za organizovani criminal, organizaciona jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova

⁶ To su: Evropol, Evrodžast i Evropski biro za suzbijanje prevara.

nadležna za suzbijanje organizovanog kriminala – Služba za borbu protiv organizovanog kriminala; Posebno odjeljenje Višeg suda u Beogradu za organizovani kriminal; Posebno odjeljenje Apelacionog suda u Beogradu za organizovani kriminal i Posebna pritvorska jedinica Okružnog zatvora u Beogradu. Prema Zakoniku o krivičnom postupku, Tužilac za organizovani kriminal rukovodi istragom kada su u pitanju krivična djela organizovanog kriminala, što podrazumijeva saradnju sa policijom, tj. sa Službom za borbu protiv organizovanog kriminala. Tužilac usmjerava njen rad, a to podrazumijeva da saradnja između ova dva organa treba da bude veoma kvalitetna. Da bi rad nosilaca pravosudnih funkcija koji vrše funkciju u sudovima i javnim tužilaštvima, kao i rad pripadnika policije koji su uključeni u borbu protiv organizovanog kriminaliteta bio što profesionalniji i bolji, pomenuti su dužni da pohađaju programe stalne obuke koju sprovodi Pravosudna akademija. Takođe, lica koja vrše funkcije, odnosno obavljaju poslove i zadatke u državnim organima i posebnim organizacionim jedinicama, dužna su da prije stupanja na funkciju, odnosno rad, dostave Agenciji za borbu protiv korupcije potpune i tačne podatke o svojoj imovini i imovini supružnika ili vanbračnog partnera, kao i maloljetne djece ukoliko žive u istom porodičnom domaćinstvu i to u pisanom obliku, a u skladu sa odredbama Zakona o sprečavanju korupcije. Cilj ovih provjera jeste da se utvrdi imovno stanje pomenutih lica da bi se ukoliko dođe do naglog povećanja istog lakše moglo utvrditi odakle bi ono moglo da dolazi. Takođe se vrše i bezbjednosne provjere od strane Bezbjednosno-informativne agencije putem kojih se prikupljaju informacije o životnom stilu potencijalnih zaposlenih u navedenim državnim organima.

Zaključna razmatranja

Možemo zaključiti da organizovani kriminalitet ima puno pojavnih oblika, a organizovani privredni kriminalitet je jedan od njih. Organizovani privredni kriminalitet predstavlja prijetnju privrednom sistemu, ekonomiji, finansijama i uopšteno govoreći, svakodnevnom životu. On onemogućava razvoj društva, stvara nepovjerenje građana prema nosiocima državne vlasti, nanosi finansijske štete, uništava privredu, umanjuje spremnost na investicije, slabi državu, skreće tokove novca, utiče na smanjenje bruto domaćeg proizvoda, slabi infrastrukturu državnih organa itd. Budući da je otkrivanje organizovanog kriminaliteta u privredi vrlo zahtjevan zadatak i to baš zbog njegove mogućnosti prilagođavanja svakoj novonastaloj promjeni, potrebno je pravovremeno reagovati i težiti ka tome da do izvršenja krivičnih djela uopšte i ne dođe, a da bi se to realizovalo država mora poboljšati preventivno djelovanje, te se zbog toga protiv ovog vida kriminaliteta mora boriti svim raspoloživim sredstvima države i demokratskog društva. U vrijeme dok se organizovani privredni kriminalitet razvijao i prolazio neopaženo država je izgubila dosta. Kada je oformljen adekvatan državni aparat za rješavanje ovog problema u koji su uložena ogromna sredstva već su načinjene velike štete. Da bi se pobijedilo u borbi protiv organizovanog kriminaliteta neophodna je

planska i organizovana aktivnost koja je u skladu sa sveukupnim stanjem u državi i konsenzusom svih političkih činilaca. To što su organizovane kriminalne grupe uvijek išle korak ispred države iskorišćeno je od strane istih kroz infiltriranje u sve pore društvenog života i države. Osim toga, broj krivičnih djela koja su uperena protiv privrede je u konstantnom rastu zbog toga što njihovi izvršioc i iznova pronalaze nove načine za sticanje dobiti prije svega kroz umrežavanje sa nosiocima političke i ekonomske moći. Na sve to treba reći i da se djelovanje organizovanih kriminalnih grupa često ne završava u granicama jedne države već dolazi do podizanja na nadnacionalni nivo uz stvaranje partnerskih odnosa sa drugim kriminalnim grupama, usljed čega dolazi do pojave transnacionalnog organizovanog kriminaliteta. Preventivne mjere su ono na čemu se mora zasnovati borba protiv ovako opasnog društvenog fenomena. Donošenje novih zakona, modifikovanje već postojećih, jačanje međunarodne saradnje, poboljšanje životnog standarda, onemogućavanje sticanja dobiti, oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, posebno obučavanje državnih organa koji se bave suzbijanjem organizovanog kriminaliteta, proširenje dometa dokaznih radnji uz poštovanje ljudskih prava, uključivanje javnosti kroz medije u borbu protiv organizovanog kriminaliteta morala bi biti sredstva svake države kojima se ona suprotstavlja ovako opasnoj pojavi.

Literatura

Aleksić, Ž.; Škulić, M. (2013). *Kriminalistika*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

Bošković, M. (2008). Kriminalne grupe i organizacije. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, vol. XLII(1-2)*, 291-308.

Bošković, M.; Marković, M. (2015). *Kriminologija – sa elementima viktimologije*. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe.

Kobe, P. (1969). Privredna krivična djela u Krivičnom zakoniku i u sporednom krivičnom zakonodavstvu, kao i novi oblici ovih krivičnih djela. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 4, 541-552.

Carinski zakon 2018. *Službeni glasnik RS*, br. 95/2018, 91/2019 – dr. zakon, 144/2020 i 118/2021.

Cvetković, M. D., & Jovanović, Ž. Z., & Bešić, D. (2016). Privredni kriminalitet u Republici Srbiji u periodu od 2006. do 2015. godine. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, vol. 50 (2)*, 569-584.

Danas. (2.10.2022). Srbija na 33. mjestu u svijetu po zastupljenosti organizovanog kriminala. Preuzeto 19.02.2022. godine sa sajta <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/srbija-na-33-mestu-u-svetu-po-zastupljenosti-organizovanog-kriminala/>.

Dimitrijević, V. (ured.) (2008). *Ljudska prava u Srbiji 2007*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

Dimitrijević, V. (ured.) (2008). *Monitoring i izveštavanje o aktivnostima pravnih*

institucija u Srbiji u oblastima organizovanog kriminala, ratnih zločina, diskriminacije i nasilja u porodici. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

Dimitrijević, V. (ured.) (2008). *Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji – zakonodavstvo i praksa*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

Dimitrijević, V. (ured.) (2009). *Ljudska prava u Srbiji 2008 – Pravo, praksa i međunarodni standardi*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

Dragojlović, J. & Grujić, G. (2018). Krivično djelo zloupotrebe položaja odgovornog lica. *PRAVO – teorija i praksa*, vol. (4)6, 30-44.

Đurić, Ž.; Jovašević, D.; Rakić, M. (2007). *Korupcija izazov demokratiji*, Beograd: Institut za političke studije.

Fatić, A. (2005). Borba protiv organizovanog kriminala na Balkanu. *Međunarodni problemi*, 1-2, 71-99.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija 2000. Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Rezolucija Generalne skupštine UB br. 55/25) od 15. novembra 2000. godine.

Global Initiative against Transnational Organized Crime (2021). *Global Organized Crime Index*. Preuzeto 23.6.2022. sa sajta <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2021/09/GITOC-Global-Organized-Crime-Index-2021.pdf>.

Golubović, B. (2017). Službena krivična djela – kritički osvrt na mehanizam krivičnopravne zaštite od korupcije. *PRAVO – teorija i praksa*, vol. 4(6), 29-41.

Grubač, M. (2008). Organizovani kriminal u Srbiji kao pojava novijeg vremena. In S. Calvani (ed.) *Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji – od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme* (31-47). Torino: UNICRI.

Grubač, M. (2009). Organizovani kriminal u Srbiji. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, vol. 46(4), 701-709.

Hertweck, G. (1996). Die Bekämpfung der Geldwäsche. *Kriminalistik*, 1/96, 22-26.

Jovašević, D. (2008). Korupcija kao oblik ugrožavanja vladavine prava u Srbiji. In M. Subotić & Ž. Đurić (ur.) *Zbornik radova, Srbija – politički i institucionalni izazovi* (385-416), Beograd: Institut za političke studije.

Jovašević, D. (2014). *Krivično pravo – posebni dio*. Beograd: Dosije studio.

Jovašević, D. (2017). Poreska utaja kao oblik ispoljavanja privrednih krivičnih djela. In I. Stevanović & V. Čolović (ur.) *Privredna krivična djela* (119-130). Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja & Institut za uporedno pravo.

Keković, Lj. (5.4.2018). Šverc cigareta najbolji posao Titove udbe. Preuzeto 15.2.2022. godine sa sajta <https://www.ekspres.net/istorija/sverc-cigareta-najbolji-posao-titove-udbe>.

Milutinović, M. (1957). *Kriminalitet kao društvena pojava*. Beograd: Savremena administracija.

N1 Beograd. (25.1.2021). Otkrivena organizovana grupa za utaju poreza i pranje novca, uhapšeno osam osoba. Preuzeto 16.2.2022. godine sa sajta <https://rs.n1info.com/vesti/otkrivena-organizovana-grupa-za-utaju-poreza-i-pranje-novca-uhapšeno-osam-osoba/>.

N1 Beograd. (01.10.2021). Srbija, poslije Rusije, prednjači u Evropi po prisustvu organizovanog kriminala. Preuzeto 19.2.2022. godine sa sajta <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/051021/051021-vest10.html>.

Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala 2009. *Službeni glasnik RS*, br. 23/2009.

Nicević, M.; Ivanović, A. (2012). Organizovani privredni kriminalitet kao faktor ugrožavanja ekonomske bezbjednosti. *Ekonomski izazovi*, vol. 1(1), 87-99.

Novoselec, P. (2002). Zlouporaba položaja i ovlasti kao gospodarsko kazneno djelo. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 9/2002, 1-17.

Odluka Vlade RS 2021. Odluka o prestanku primjene pojedinih dokumenata javnih politika, broj 109/2021-34. od 27. *Službeni glasnik RS*, br. 109/2021.

OEBS (2006). *Izveštaj o pranju novca i predikatnim krivičnim djelima u Srbiji za 2000-2005*. Preuzeto 19.02.2022. sa sajta Dostupno na: <https://www.osce.org/>.

Politika (12.12.2016). SFRJ švercovala cigarete, kafu, zlato, drago kamenje. Preuzeto 15.2.2022. godine sa sajta <https://www.politika.rs/sr/clanak/369865/Region/SFRJ-svercovala-cigarete-kafu-zlato-drago-kamenje>.

Radovanović, M.; Đorđević, M. (1975). *Krivično pravo, Posebni dio*. Beograd.

Savjet Evrope/Evropska komisija, 2006. *CARPO izvještaj Savjeta Evrope o organizovanom kriminalu za Jugoistočnu Evropu za 2006. godinu*. Strazbur. Preuzeto sa sajta https://www.coe.int/sr_RS/web/belgrade/carpo.

Siegel, L. (1995). *Criminology: Theories, Patterns and Typologies*. (Peto izdanje). Belmont, Kalifornija: Wadsworth Publishing.

Stevanović, A.; Cvetković, M. D. (2019). Pojam i karakteristike privrednog kriminaliteta. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 1/19, 45-62.

Turanjanin, V. (2017). Privredna krivična djela iz sporednog krivičnog zakonodavstva. In I. Stevanović & V. Čolović (ur.) *Privredna krivična djela* (203-213). Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja & Institut za uporedno pravo.

Turanjanin, V. (2019). *Anatomija privrednih krivičnih djela*. Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu.

Turanjanin, V. (prir.) (2022). *Krivični zakonik u krivična djela sporednog krivičnog zakonodavstva – stanje na dan 1. jun 2022. godine*. Beograd: Službeni glasnik.

Walklate, S. (2016). *Criminology: the basics*. (Tpeće izdanje). London: Routledge.

Zaključak o usvajanju Akcionog plana za sprovođenje Nacionalne strategije za borbu protiv organizovanog kriminala od 2. oktobra 2009. godine, broj 81/2009-51. *Službeni glasnik RS*, br. 81/2009.

Zakon o Bezbjednosno-informativnoj agenciji 2002. *Službeni glasnik RS*, br. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – odluka US, 66/2014 i 36/2018.

Zakonik o krivičnom postupku 2011. *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – odluka US i 62/2021 – odluka US.

Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična djela 2008. *Službeni glasnik RS*, br. 97/2008.

Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog djela 2013. *Službeni glasnik RS*, br. 32/2013, 94/2016 i 35/2019.

Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije 2016. *Službeni glasnik RS*, br. 94/2016 i 87/2018 – dr. zakon.

Zakon o osnovama uređenja službi bezbjednosti Republike Srbije 2007. *Službeni glasnik RS*, br. 116/2007 i 72/2012.

Zakon o Vojnobezbjednosnoj agenciji i Vojnoobavještajnoj agenciji 2009. *Službeni glasnik RS*, br. 88/2009, 55/2012 – odluka US i 17/2013.

Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma 2017. *Službeni glasnik RS*, br. 113/2017, 91/2019 i 153/2020.

Zakon o policiji 2016. *Službeni glasnik RS*, br. 6/2016, 24/2018 i 87/2018.

Zakon o poreskom postupku i poreskoj administraciji 2002. *Službeni glasnik RS*, br. 80/2002, 84/2002 – ispr., 70/2003, 55/2004, 61/2005, 85/2005 – dr. zakon, 62/2006 – dr. zakon, 63/2006 – ispr. dr. zakona, 61/2007, 20/2009, 72/2009 – dr. zakon, 53/2010, 101/2011, 2/2012 – ispr., 93/2012, 47/2013, 108/2013, 68/2014, 105/2014, 91/2015 – autentično tumačenje, 112/2015, 15/2016, 30/2018, 95/2018, 86/2019 i 144/2020.

Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku 2005. *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005.

Zakon o sprečavanju korupcije 2019. *Službeni glasnik RS*, br. 35/2019, 88/2019, 11/2021 – autentično tumačenje, 94/2021 i 14/2022.

ORGANISED CRIME AS FINANCIAL CRIME AND PREVENTIVE MEASURES

Milica Pavlović TURKALJ*

Resume: Organised crime qualifies as a major threat to modern civilization, with a marked tendency of continuous growth and a capacity for endangering the very existence of mankind. This type of criminality poses a variety of threats to all manner of financial and economics systems and even the economy itself. To be sure, certain modes of combating financial crime both at the national and international levels allow for a degree of mitigation and for making it at least more bearable, whereas the possibility of fully eradicating it remains precisely that – a mere possibility. Organised crime certainly has many forms and one of them is a financial crime. The successful fight against organised financial crime enables, above all, the smooth functioning of the economic system. In order to keep the perpetration of organised financial crime under control, an effective proactive approach is needed, which is primarily reflected in the modification of existing and the adoption of new legislation. The economic crises, political and economic sanctions, poverty, the development of the grey economy and similar phenomena were particularly suitable for the faster and higher development of the crime rate, as well as more difficult detection and proof of the financial crime. The organised crime, itself, is understood as a type of professional crime, so the instruments which states use in the fight against it should be equally “professional”. Every modern and democratic state endeavors to reduce crime to a “tolerable” level through the actions of the police and the judicial authorities, because organised crime and criminal activities represent a qualified danger to a public order, public safety, the rule of law, free market and financial legality business. If we want successful fight against organised crime whose end result would be a conviction against perpetrators of crimes in this area, it is necessary to gather evidence, which is not always easy, considering criminal offenses that fall within the domain of organised crime, especially the one related to the economy, the characteristic non-existence of the victim in the true sense.

The present thesis undertakes to outline the notion of organised crime and its ties to economic flows, the respective criminal offences that fall within the ambit of organised crime as financial crime, and the preventive measures that relate to it. In the introductory part of the paper, the author summarised the existing definitions of organised and financial crime, pointed out the importance of knowing them. The second part of the paper presented the basic components of organised financial crime. Then, the author presented the most common criminal offenses that occur in the field of the organised financial crime. After that was emphasized

* PhD Student, Faculty of Law, University of Kragujevac, trainee at the Law office Gordana Živković, Velika Plana, e-mail: milicapavlovicturkalj@gmail.com

the frequency of this type of criminal in the Republic of Serbia, taking into account the results of the conducted research that the author could access. Also, the author presented preventive measures and criminal law aspects of the fight against organised crime as financial crime, focusing on the extant legal solutions. In the end is given a brief overview of evidentiary actions that can be used for detection and proving organised financial crime. Likewise, as a conclusion remark the author strives to emphasise how grave yet how insufficiently conspicuous and not nearly well researched into organised crime really is, particularly that which is acknowledged as financial crime.

Keywords: organised criminality, organised crime as financial crime, prevention of organised crime as financial crime, criminal offences in financial crime.